

10.4 La substitució

10.4.1 *Caracterització general*

Al costat de les situacions que podrien ser incloses en la tipologia de la distribució diglòssica de funcions, caracteritzables per la seva relativa estabilitat, podem trobar, en canvi, situacions que, havent passat per etapes si més no superficialment similars a aquella, han tendit a evolucionar cap a la substitució de les varietats vernaculars per l'estàndard oficial fins i tot en les comunicacions orals familiars, cosa que dóna lloc al trencament natural de la transmissió lingüística i en molts casos, doncs, a la desaparició definitiva de nombrosos sistemes lingüístics. En aquests casos, el procés iniciat per la difusió política de la varietat estàndard —en especial a través de l'alfabetització generalitzada que hi ofería el sistema escolar i de l'explícita prohibició de l'ús públic d'altres llengües— ha produït —en interrelació amb altres factors no menys decisius— la continuació del procés de canvi sociolingüístic fins al foragitament de les varietats pròpies de les seves funcions històriques i l'ús de varietats funcionals basades en la modalitat referencial única en la totalitat de les funcions comunicatives. Ja sigui en el pla escrit —des d'on es van expulsar els estàndards previs que poguessin existir— com en el pla oral —formal i informal— els comportaments lingüístics es van anar unificant en un procés gradual entorn del model estàndard estatal vist com l'única manera de parlar correcta i apropiada en totes les situacions —amb les corresponents adaptacions funcionals, com hem dit. Com ho exemplifica clarament el cas francès, d'una «amalgama de nombroses comunitats diglòssiques organitzades a l'entorn d'una monoglota regió de París» (Lodge, 1993:152) hem passat avui a un país on la majoria dels altres sistemes lingüístics pràcticament han desaparegut i on el «francès» ha passat a ocupar totes les funcions d'aquells⁹⁴. Processos semblants podem trobar en el cas de les llengües cèltiques —els gaèlics irlandès i escocès i el gal·lès— a la Gran Bretanya, o a Espanya mateix, on els casos basc, gallec o valencià exemplifiquen processos de substitució en marxa, encara plenament actius i dinàmics. Per què en aquests casos no ha estat possible, com a mínim, una continuïtat estàndard/vernacles a semblança de les distribucions diglòssiques de funcions prèviament examinades⁹⁵?

---

94. Això no obstant, cal tenir present que en el cas del francès, com en molts d'altres, el procés ha estat lent i costós: «caldrà recordar que és només al segle XX, després d'una llarga evolució seguida d'una profunda revolució política, però sobretot després d'haver digerit els fruits de la Revolució industrial, que els parlars de la majoria dels francesos van esdevenir més o menys uniformes, o si més no intercomprensibles» (Mackey, 1994:62).

95. Kloss assenyala el fet que els vernacles tendeixen a durar molt més que els estàndards: «Molt sovint, hom trobarà que en el cas del bilingüisme substitutiu el dialecte local de la llengua vençuda anirà cedint terreny molt més lentament que la llengua estàndard» (1969:72).

El primer que cal dir, òbviament, és que —a diferència de les situacions descrites per Ferguson— els poders polítics corresponents no han volgut precisament l'existència d'aquest resultat. Ja, en molts casos, des del mateix inici del procés de difusió massiva de l'estàndard estatal —que coincidia per a la gran majoria de la població per primera vegada amb la seva alfabetització— l'objectiu explícit no era només el de difondre una interllengua de comunicació general sinó el d'acabar amb l'existència dels altres sistemes de comunicació lingüística que diferissin del model adoptat pel poder polític central i sobirà⁹⁶. La difusió escolar de l'estàndard estatal anirà, doncs, acompanyada d'un discurs clarament denigratori i estigmatitzant de les varietats vernaculares («soyez propre, parlez français», «habla en cristiano», «habla la lengua del imperio») alhora que es decretarà la prohibició de l'ús de les altres varietats diferents en la comunicació pública i fins i tot en les discussions orals de les institucions privades. En aquest marc de subordinació i dependència, a mesura que la població anirà essent competent en l'estàndard en implantació podrà optar per transmetre'l als seus fills com a varietat bàsica de socialització, és a dir, com a varietat nativa, tot interrompent la transmissió intergeneracional del vernacle propi del grup. Tractant-se d'un comportament la pertinença del qual serà òbviament avaluada per la comunitat, el canvi de les pautes habituals necessitarà una clara justificació i legitimació ideològiques i/o pràctiques. Això podrà venir donat pel discurs de la «llengua nacional» que afavorirà la idea de la llengua única i general per a tots els ciutadans. En mots de l'*abbé* Grégoire en el seu esmentat informe, «cal que la unitat de la llengua entre els fills de la mateixa família extingeixi les restes de les prevencions resultants de les antigues divisions provincials i estrenyi els llaços d'amistat que han d'unir els germans» (Balibar - Laporte, 1976:184). Així, en el cas de França, renunciar, doncs, a la continuïtat dels propis parlars serà interpretat oficialment com un acte de patriotisme al servei de la llibertat. Des del punt de vista pràctic, la imposició legal de l'estàndard conegut com «francès» com a únic codi d'ús oficial i públic paral·lelament als processos d'industrialització i urbanització que afavoriran la mobilitat social i geogràfica de les poblacions, augmentarà la percepció de la necessitat i imprescindibilitat de l'estàndard oficial per a la supervivència i, en especial, per a l'ascens econòmic. Gradualment, doncs, i en un procés de difusió asimètric segons els grups socials i geogràfics, l'estàndard —en forma de «langue national»— serà adoptat primer com a varietat de les comunicacions institucionalitzades i després transferit a les individualitzades per una generació ja competent, que, a la vegada, el transmetrà ja com a natiu a la pròxima generació, la qual ja rarament coneixerà els vernacles antics i farà de l'estàndard —convenientment adaptat a les funcions col·loquials— la seva única llengua pròpia i habitual.

Fixem-nos que, en aquests casos, a diferència dels de la diglòssia fergusoniana, les varietats en concurrència sovint no són atribuïbles a un mateix sistema lingüístic —a una mateixa «llengua»— a causa de la seva evident distància estructural (que pot ser, però, segons els casos, perceptualment estirada o escurçada segons els pres-

96. El mateix informe que el gran impulsor de la política lingüística francesa després de la Revolució, l'*abbé* Grégoire, adreça a la Convenció s'intitula «Informe sobre la necessitat i els mitjans d'anihilar els «patois» i universalitzar l'ús de la llengua francesa» (vg. Balibar & Laporte, 1976:179-197 i Viana, 1995:275-284.).

supòsits ideològics dels interpretants de la situació)⁹⁷. Sovint, doncs, aquesta tipologia pot caracteritzar-se pel fet de vernacles en contacte amb un estàndard estructuralment força distant i, per tant, amb un grau —més o menys difús— de consciència etnicolingüística diferencial. Precisament aquest pot ser, com hem indicat anteriorment, un factor distintiu important respecte de les situacions típiques de diglòssia. En aquestes l'estàndard no és vist habitualment com a impositat i/o com una varietat pertanyent a un altre col·lectiu etnicolingüístic amb el qual hi ha subordinació o enfrontament. En canvi, en les situacions de substitució, la consciència diferencial —habitualment negativa— és clara i deu ser a la base del moviment que el col·lectiu subordinat fa cap a l'adopció de la varietat del dominant per pujar els fills. Això pressuposa la intervenció d'elements identitaris, febles i poc atractius per una banda i forts i prestigiosos per l'altra. Mentre que en les situacions de diglòssia no han de deixar els vernacles per tal de treure's cap estigma ni per assimilar-se a cap altre grup, en les de substitució l'abandonament és forçat pel desig d'adoptar un comportament lingüístic que fins i tot en les comunicacions informals no denoti la pertinença ètnica originària. Per això, pel fet que és socialment inconvenient la continuïtat com a parlant del vernacle autòcton, no pot donar-se una situació estable de distribució —encara que fos diglòssica— de funcions. Gradualment, segons l'escala social —de dalt a baix⁹⁸—, i més contemporàniament de forma fins i tot més generalitzada donada la influència dels aparells estatals actuals, els individus aniran abandonant els seus vernacles i adoptant un estàndard —localment modificat per trets vernaculars— com a model de comportament lingüístic tant formal com informal.

10.4.2 Dinàmica social i intergeneracional

Clarament, doncs, les situacions de substitució lingüística es donen en els casos de subordinació política de comunitats lingüístiques diferenciades que, una vegada integrades en Estats-nació centralitzats que no les reconeixen oficialment, són sotmeses —per la pura força en situacions autoritàries o fins i tot en règims democràtics per la força dels vots del grup etnicolingüístic majoritari— a la prohibició de l'ús públic de les seves llengües i a la seva denigració i estigmatització. Essent aquesta, però, la causa principal, no n'és pas l'única. Arribar a l'abandonament complet de les formes lingüístiques orals del propi grup social no és un fenomen fàcil ni senzill sinó complex i multidimensional i només comprensible en la seva dinamicitat.

---

97. Cal no oblidar que es pot donar el cas de fer creure als parlants que la seva varietat és un dialecte mal parlat de determinat estàndard, tot i que estructuralment pugui pertànyer a un altre grup de parlants. Donat que, en principi, els individus només saben què parlen o què no parlen a través de les informacions que els arriben socialment —en la seva comunitat, l'escola, la premsa, etc.— aquells poden ser influïts en el sentit de fer-los autopercebre's com a parlants d'una modalitat —òbviamment poc prestigiosa— pertanyent a una llengua representada per l'estàndard en difusió —d'origen, però, realment exogen— i incitar-los a substituir els seus vernacles per l'estàndard dominant com a varietat col·loquial habitual.

98. Vg. Querol (1990).

Juntament amb el fenomen polític de l'Estat-nació i les conseqüències de política lingüística que se'n derivaren, els processos de substitució lingüística registrats els darrers cent cinquanta-anys tenen lloc en estreta interrelació amb altres factors igualment importants en el marc del procés general de *modernització*. Esdeveniments com ara la industrialització i la urbanització —que van provocar la mobilitat socioeconòmica i geogràfica de les poblacions— tenen també un paper fonamental en la creació de les condicions afavoridores de la substitució. Pel que fa al desig d'ascensió socioeconòmica, el procés de modernització va contribuir a estendre en l'escala social canvis lingüístics produïts fins aleshores només en determinades i circumscrites capes altes de les societats subordinades. En molts d'aquests casos, l'aristocràcia autòctona havia ja començat anteriorment el procés de substitució lingüística i havia ja abandonat en molts casos la llengua d'origen, tant en els usos formals com informals. En un procés descendent, l'alta burgesia urbana havia anat imitant també aquest comportament substitutiu i compartia amb l'aristocràcia el menyspreu per les formes lingüístiques autòctones, vistes com a inferiors i destinades a desaparèixer en favor de la llengua de la cort i/o del poder. La dinamització que la revolució industrial comporta per a l'estabilitat de l'estructura social de distribució del poder produirà, en molts casos, que la nova burgesia ascendent tendeixi també a imitar les classes altes ja existents i s'esforci per bilingüitzar-se en la llengua vista com a «superior» i, posteriorment, per abandonar la llengua d'origen com a idioma de transmissió familiar. Les ciutats, doncs, seran capdavanteres en els processos de substitució.

Al costat de la mobilitat social, un altra mobilitat, com hem dit, tenia també lloc: les migracions de la població rural a les ciutats. Aquest fenomen de desplaçament dels individus tenia una doble conseqüència sociolingüística: d'una banda desfeia en molts casos les comunitats que sostenien els parlars vernaculars escampats pel país —els ecosistemes socioculturals que les produïen— i, per l'altra, provocava la necessitat d'instaurar noves normes de comportament en les ciutats —la reharmonització en un altre hàbitat. Pel que fa a aquest segon aspecte, fou crucial la interrelació entre els comportaments lingüístics urbans ja existents i els dels nousvinguts. Si la població que es desplaçava ho feia a ciutats amb predomini clar d'una varietat o varietats corresponents al propi sistema lingüístic, l'adaptació fóra cap a aquella de forma gradual. Si la mescla de poblacions tenia lloc en ciutats on predominava —si més no en l'estratificació social— l'ús de la llengua del poder polític —forastera per a la majoria de la població d'origen rural— podien ocórrer dues coses. En uns casos, l'arribada precisament de grans contingents de població procedent del camp, amb varietats lingüístiques autòctones, podia reforçar la burgesia no substituïda encara lingüísticament i decantar la ciutat cap al codi propi. En d'altres, si el procés de substitució era ja força avançat en les capes altes i la població nousvinguda adoptava la representació cognitiva que associava ascensió social amb abandonament d'ús de les varietats de la llengua pròpia, aquestes anirien tendint cap a la desaparició de tots els àmbits, formals i informals, i a l'estroncament de la seva transmissió intergeneracional espontània. No cal dir que, si es donava el cas que en les migracions participaven també poblacions amb varietats lingüístiques adscriuibles a la llengua del poder polític i econòmic, la situació esdevenia més complexa i, en molts casos, s'afavoria encara més la minorització de la població de llengua autòctona i la con-

seqüent renúncia a l'ús d'aquesta en la vida social i en la transmissió lingüística familiar. El procés d'urbanització, per tant, pot ser fatal per a la continuïtat i estabilitat de moltes de les comunitats lingüístiques políticament subordinades, en especial si aquestes també queden minoritzades interiorment i, per mitjà del procés indicat, les poblacions urbanes acaben adoptant de forma majoritària la llengua dominant⁹⁹.

A aquest objectiu, evidentment, pot contribuir-hi l'escolarització obligatòria només en la llengua dominant —en la seva varietat estandarditzada— i amb exclusió completa de la llengua de les comunitats subordinades. Difós en l'edat d'adquisició lingüística òptima i a través d'un aparell educatiu oficial de gran repercussió socio-simbòlica —per tal com controlarà la facilitació dels mitjans intel·lectuals cabdals per a la supervivència econòmica en les societats desenvolupades— l'estàndard lingüístic oficial podrà ser adquirit per cada un dels individus de la comunitat social i posat en pràctica en les funcions que hom decideixi. Si això és acompanyat per un discurs —com ja hem assenyalat— denigratori i estigmatitzador de les altres llengües —presentades com a sistemes lingüístics sense estàndard fixat i purament, doncs, orals, dialectals i secundàries— i es demana als mateixos pares que, a fi d'ajudar a l'èxit escolar dels fills, els parlin en la llengua de l'escola, les condicions que portaran al desús de les varietats de la llengua autòctona van adquirint més i més pes.

El procés d'abandonament del sistema lingüístic propi no serà pas, però, ràpid i fàcil. Els elements que grupalment, interaccionalment i individualment afavoreixen la persistència dels comportaments —comentats ja en la primera part del llibre— hi tindran la seva influència. Així, el fet de l'augment de la dificultat de desenvolupar competències lingüístiques productives a mesura que avança l'edat de l'individu pot fer que moltes de les persones adultes que es trobin en una situació de contacte lingüístic no puguin dominar fluidament el nou codi i, per tant, evitin d'utilitzar-lo si no és estrictament necessari. Vol dir això que, si continuen en aquest estat de competència, tampoc no usaran la nova varietat estàndard oficial per parlar amb els fills i que aquests, doncs, no la tindran com a primera llengua de socialització. Aquest fet però, no significarà necessàriament que aquesta segona generació no pugui esdevenir plenament competent en l'estàndard que es vehicula institucionalment. Donada la política lingüística escolar existent en la majoria d'aquests casos, la llengua vehicular única i habitual en el sistema educatiu serà l'estàndard oficial, fins i tot molt sovint en l'ús lingüístic extraacadèmic estricte, a causa bé de la procedència forània dels mestres —explícitament cercada pel poder polític— o de la interiorització de la necessitat de substitució lingüística per part d'ensenyants de procedència autòctona.

En aquest context d'exposició continuada a l'estàndard oficial —que anirà essent també la llengua habitual de tota la resta de la comunicació pública, en especial, de la de dependència oficial o paraoficial i escrita— els individus de la segona generació podran esdevenir bilingües asimètrics en els seus codis. Per una part dispo-

---

99. Kloss (1969) ja assenyalava la importància cabdal de les ciutats en els processos de substitució o manteniment lingüístics. Esmenta els casos de l'irlandès, del gal·lès i del bretó l'ús dels quals s'ha perdut de fa temps a ciutats com ara Dublin, Cardiff o Brest i els del romanx o el d'un dels estàndards del noruec —el Landsmaal— que no han estat mai usats per la població urbana. El procés d'urbanització és ara mateix, doncs, molt negatiu per a aquestes llengües o varietats.

saran de competència només oral informal en la varietat vernacular de la seva llengua primera i per l'altra de competència escrita i oral formal respecte de la llengua segona —l'oficial— en la seva versió estàndard, amb trets més o menys locals segons els casos. És, doncs, el «bilingüisme» característic de les situacions de subordinació política. La llengua pròpia queda reduïda al *continuum* vernacular oral mentre que la llengua declarada oficial pel grup que deté el poder polític es presenta en la seva modalitat estandarditzada escrita i oral formal. La competència és perfectament desigual: mentre que en el codi de la pròpia comunitat només hi sabrà parlar, i sobre temes dels àmbits de la quotidianitat privada, generalment en l'altre hi sabrà escriure i parlar segons les normes estàndards però li faltaran els registres més col·loquials. Això pot produir l'aparent paradoxa que les comunitats que parlin l'idioma oficial de forma més pròxima a la varietat normativa estricta —excepte, si voleu, en el pla fonètic— siguin precisament les que no el tenen com a llengua primera sinó com a segona llengua apresada fonamentalment a l'escola.

Fixem-nos que aquest marc polític —i no pas cap altra cosa— és el responsable de la típica distribució jeràrquica de funcions i de l'estat d'alta interferència en les llengües autòctones que tendeixen habitualment a presentar tots els processos de substitució lingüística abans d'avançar de manera efectiva cap a l'abandonament dels vernacles propis. En un ecosistema en què no és permesa la utilització del sistema lingüístic autòcton en les comunicacions oficials i institucionalitzades en general, per força aquest hi serà absent i per força no desenvoluparà —o adaptarà— cap varietat estàndard pròpia apta i necessària per a complir aquest tipus de funcions. En absència d'aquesta i dels organismes que podrien prendre les decisions lingüístiques corresponents, no és gens estrany que la tendència sigui a anar adoptant formes procedents de l'únic model estàndard lingüístic disponible per referir-se a multitud de coses de la vida social i, en especial, a les referents al coneixement i a la tecnologia. Amb el temps, fins i tot denominacions i construccions ja existents en el codi autòcton poden anar essent reemplaçades per d'altres procedents de l'estàndard oficial, amb la qual cosa el *continuum* vernacular autòcton tendeix a presentar una imatge de mescla i barreja amb la llengua dominant que, de manera perversa, pot ser aprofitada per les autoritats per corroborar la inferioritat del sistema lingüístic de la comunitat subordinada i/o per presentar-lo com un «simple dialecte» o «patois» mal parlat i espuri de la llengua declarada oficial.

Les generacions bilingüitzades —segons el model asimètric que acabem d'exposar— de les comunitats subordinades presentaran, doncs, un alternança de codis segons les situacions i les funcions. La més vistent és la distribució oral/escrit, donat que aquest últim pla mai no podrà ser ocupat per cap varietat de la llengua autòctona i únicament serà realitzat per la llengua oficial forastera, la que es facilita en exclusiva per a aquestes funcions. En l'oralitat, els individus oscil·laran entre un sistema i l'altre fonamentalment segons la categorització de la funció. D'acord amb les instruccions polítiques vigents, l'activitat oral formal dels àmbits oficials o assimilats hauran de ser en l'estàndard oficial. La comunitat, doncs, tendirà també a escoltar els discursos i les intervencions dels seus dirigents i les classes dels seus mestres i professors únicament en la llengua oficial i en aquesta funcionaran, en general, tots els mitjans de comunicació. Això no vol dir que, en segons quins casos, igual com ocorre en les situacions de diglòssia descrites per Ferguson, les mateixes

autoritats o mestres locals parlin —a micròfon tancat o fora del saló de sessions o de l'aula— en els vernacles autòctons, en comunicacions viscudes ja com a individualitzades i, per tant, no tant formals.

Aquesta distribució de funcions en què les comunicacions individualitzades —per la força del costum grupal i per les normes cara a cara instaurades entre els parlants— queden reservades per als vernacles autòctons pot anar trencant-se si els individus —per constricció, per exemple, de les normes de l'àmbit on té lloc la interacció— es veuen obligats a parlar-se en l'estàndard oficial i es debilita, així, la força de la norma persona-llengua o intragrup-llengua. Si, com ha ocorregut en el cas francès i també en determinades èpoques en el cas espanyol, fins i tot les deliberacions dels consells municipals i d'altres institucions de caire més o menys públic havien de ser fetes en la llengua oficial, no és estrany que aquestes situacions poguessin evolucionar també cap a un *code-switching* —una alternança de codis— no només institucional sinó també personal, si més no entre els individus que es podien trobar en aquestes condicions. Altres factors de relaxament de les normes lingüístiques intragrupals han pogut ser fenòmens com la presència més o menys habitual d'individus de procedència al·lòctona sense competència —ni receptora en principi— en el sistema lingüístic de la comunitat subordinada. Donada la no-comprensió del codi autòcton i la pertinença habitual d'aquests individus al grup lingüístic dominant de l'Estat —normalment funcionaris o professionals forasters destinats als territoris lingüístics diferents, sense tenir per res en compte aquest fet— la norma d'interacció lingüística resultant ha estat l'adaptació dels autòctons als al·lòctons i no pas a l'inrevés. Donada la asimetria de competències i la superioritat simbòlica de la llengua oficial —valoració compartida tant pels interlocutors forasters com molt sovint també pels autòctons a causa del seu estat de subordinació i de les representacions vehiculades pels aparells estatals— les interaccions amb aquests papers —metges, secretaris i altre personal administratiu de l'ajuntament, farmacèutics, advocats, sacerdots, etc.— podien tendir a ser en l'idioma foraster. La influència d'aquestes persones —habitualment d'estatus alt als ulls de les comunitats subordinades— s'estenia fins a influir en el comportament lingüístic que sostenien els autòctons entre ells en presència dels primers. Ja sigui per facilitar-los la comprensió de la conversa o per la asimetria sociosimbòlica existent entre els grups lingüístics en contacte, la població minoritzada que més relació tenia amb aquestes capes socials s'acostumava a parlar-se en la llengua oficial i, probablement, en molts casos —donat l'estatus dels interlocutors— experimentava fins i tot satisfacció de poder-ho fer.

Només sembla que, en general, han pogut resistir aquest macroprocés de modernització aquelles comunitats que, a partir de la seva situació econòmica i cultural, han pogut fer prevaler una interpretació positiva de les seves varietats lingüístiques i globalment d'elles mateixes com a grup humà i han sostingut un discurs il·legitimitzador de la situació que estaven vivint. Catalunya, per exemple, sembla ser un d'aquests pocs casos, en què, malgrat tota la pressió política en situacions altament coactives i repressives —i, potser, en part per això— la majoria de la població autòctona ha tendit a conservar les seves varietats vernaculars i, encara que de forma reduïda i clandestina, també el seu estàndard. No sembla ser, en canvi, aquesta la tendència al País Valencià ni fins i tot actualment, en part, a les Illes Balears, on

les situacions, malgrat nuclis importants de resistència, semblen tendir cap a una definició de la realitat diferenciada de la de Catalunya i, doncs, cap a l'abandonament de les varietats autòctones i l'adopció de l'estàndard castellà fins i tot en les comunicacions individualitzades i en la transmissió generacional¹⁰⁰. Això, com és evident, requereix una definició de la realitat que, en l'escala de valors de les poblacions, faci primar una avaluació positiva de l'abandonament dels vernacles per sobre de la del seu manteniment. Com hem dit, quan es dona aquest estat de coses —típic de les situacions minoritàries, ja siguin per subordinació política o per migració— les avaluacions de les pròpies varietats acostumen a ser molt negatives —o, en tot cas, només apreciades en termes «folkloritzants»— i fins i tot considerades socialment estigmatitzants. Els pares, doncs, consideren que pel bé dels fills, els serà molt més avantatjós saber parlar més bé en l'estàndard oficial que no parlar en els vernacles històrics, donada la situació existent. Mentre els vernacles són socio-significativament associats al passat, la ruralitat i a un món decadent, els estàndards per contra tendeixen a representar el futur, la modernitat, la possibilitat de supervivència econòmica, i un món dinàmic i prestigiós amb el qual els individus es volen identificar. Com es deia al País Valencià molt gràficament, «parlar en valencià és anar amb espadenyes, parlar en castellà és anar amb sabates»¹⁰¹. Hom culminarà, així, arreu del planeta la desaparició d'un altíssim nombre de sistemes lingüístics percebuts com a vergonyants pels seus parlants sota la pressió uniformitzadora dels estàndards estatals. Serà la crisi de la linguodiversitat.

El moment fonamental de la desaparició dels codis serà la interrupció de la seva nativització en la pròxima generació. Semblantment al que veurem que ocorre en les situacions de contacte per migració, els pares ja bilingüïtzats en la llengua dominant decidiran de transmetre aquesta i no pas la pròpia del grup als seus fills, per tal com pensaran que els serà més avantatjosa per a la supervivència econòmica o per a l'ascensió o acceptació social. El procés mantindrà característicament una situació en què la generació dels pares podrà encara parlar en la varietat autòctona entre ells però, en canvi, usarà el seu segon codi —l'oficial i prestigiós— per adreçar-se als fills. Aquests interioritzaran perfectament el nou idioma —que habitualment serà també el de l'escola— i establiran noves normes socials d'ús lingüístic que s'aniran estenent a mesura que es vagi produint el reemplaçament de les generacions. Pel fet

100. En el cas del País Valencià, Ninyoles (1978:56) destaca com durant la segona meitat del s. XIX i la primera del XX, la mobilitat social i la substitució lingüística esdevenen fenòmens connexos. «El canvi d'idioma —diu aquest autor— constituirà el resultat inevitable dels canvis que es produeixen en la posició social d'individus i grups. Ara bé: a diferència d'èpoques anteriors, en què aquell canvi s'operava dins un mateix nivell social, ara s'estén a nivells diversos: oligarquia terratinent, classes mitjanes i petita burgesia» —i contemporàniament, afegeixo jo, ja de forma generalitzada entre molta de la població urbana.

101. «Les comparacions valoratives amb altres grups o amb els seus membres individuals poden convertir-se en un aspecte important de l'autoimatge d'una persona, especialment quan aquesta es considera marginada dels altres i (explícitament o implícitament) «inferior» a ells en aspectes importants». El fenomen és corrent i pot ser massiu, com ara la creença dels negres en la seva pròpia inferioritat respecte dels blancs (Tajfel, 1984:362 i 364). De fet, segons Merton, «l'individu orienta la seva conducta en base a l'aprovació o el rebuig de grups als quals ell no pertany. Els grups de referència són grups estranys que actuen d'escaleres de valor per a l'acció individual i constitueixen el sistema de referència dins del qual l'individu valora el seu comportament i el dels altres» (citada Dahrendorf, 1975:49).

del contacte amb la generació dels pares, aquesta primera generació que ja té com a L1¹⁰² el codi al·lòcton, podrà encara entendre oralment l'auctòcton, donat que s'hi anirà exposant a través de l'ús que en puguin fer la generació dels progenitors. Fins i tot, si el grau de substitució lingüística intergeneracional no és majoritari —posat que a l'inici el canvi es pot estendre asimètricament, de dalt a baix segons l'escala social— el poden arribar a parlar fins i tot amb membres de la pròpia generació que encara tinguin el codi històric del grup com a L1. A mesura, però, que s'estengui el comportament substitutori, aquest podrà generalitzar-se, de manera que arribaran a ser els que encara tinguin com a L1 l'autòctona els que s'aniran avergonyint d'usarla i evitaran de parlar-la, si més no en públic i, en especial, amb els seus companys i amics. Arribats en aquest punt, tota una nova generació haurà ja adoptat majoritàriament —a través dels pares— el nou comportament lingüístic i el codi inicialment al·lòcton anirà esdevenint natiu¹⁰³.

---

102. L1 = «llengua primera», és a dir, la desenvolupada en primer lloc en la seqüència temporal vital de l'individu.

103. Sobre la substitució lingüística, vg. també el capítol 11.

11.4 La tercera generació

Malgrat aquesta diversitat de possibles resultats —molt sovint a l'interior d'un mateix grup immigrant— la tercera generació tendirà, en general, a haver perdut efectius ja sigui pel fet del matrimoni mixt o bé pel nombre d'aparellaments endogàmics que hagin decidit de no usar amb els fills la llengua d'origen al·lòcton. Vol dir això, que molt sovint, fins i tot en els grups més resistents al canvi intergeneracional de llengua, la pèrdua de pes demogràfic, l'allunyament geogràfic del país d'origen i la reconsideració crítica de certs postulats culturals o religiosos que fonamentaven la diferenciació respecte de la societat receptora per part de les noves generacions, poden portar a les noves promocions descendents del grup immigrant a anar abandonant l'ús del codi d'origen i anar adoptant per a totes les seves funcions el codi receptor, fins a completar la fusió del col·lectiu en la societat autòctona. La gran majoria de la tercera generació, per tant, en l'esquema evolutiu típic, tendirà a parlar-se ja internament en la llengua del país receptor, donada la presència en el propi si del grup d'origen immigrant d'individus que fins i tot ja no entendran —o molt poc— la llengua de procedència dels seus avis, fet que forçarà els bilingües actius que encara puguin quedar a anar abandonant el codi grupal propi fins i tot en relacions i actes en què purament participi població d'origen immigrant¹²¹. Si les condicions socioculturals generals afavoreixen la continuïtat de l'ús del codi d'origen, aquesta dinàmica anirà ocorrent de forma semblant en les successives generacions, fins a la fusió generalitzada, en la gran majoria de casos, amb la societat receptora. Això no vol dir necessàriament que el col·lectiu hagi de perdre totalment la memòria històrica respecte del seu origen i les seves altres formes culturals, que

---

120. En general, entre els immigrants, no sembla pas gaire habitual —tot i la seva clara potencialitat d'ocurrència— el fet que cada cònjuge s'adrexi als fills en una llengua diferent a fi d'assegurar-li el desenvolupament dels dos codis. Si de cas, això tendeix a ocórrer en unitats familiars integrades per individus d'origen mixt i/o d'alta formació i amb coneixement de les dues llengües, que volen conscientment donar competència als fills en els dos idiomes, de demostrada utilitat comunicativa nacional i/o internacional.

121. Així ha estat el cas, per exemple, als Estats Units: «el bilingüisme desapareix habitualment quan el nucli de monolingües que en feia necessària l'existència s'ha esvanit» (Haugen, 1953:7).

podrà continuar servant en aspectes com ara el menjar, algunes formes de relació social, ritus i cerimònies, i, fins i tot, com il·lustra el cas dels jueus, en el lingüístic tot i que cenyit exclusivament a l'àmbit religiós.